

TÜBA-KED 8 ÖZEL KONU: TÜRKİYE’DE TARİHÖNCESİ KAZI ALANLARINDA KORUMA VE SERGİLEME ÇALIŞMALARI

TÜBA – KED 8 SPECIAL SECTION: PROTECTION AND PUBLIC DISPLAY OF
EXCAVATED PREHISTORIC SITES IN TURKEY

Zeynep ERES
Özel Konuyu Yayına Hazırlayan

SUNU

Yakın zamanlara kadar ülkemizde arkeolojik kazı yerlerinin korunarak sergilenmesi, Halet Çambel’in gerçekleştirdiği Karatepe-Aslantaş Açık Hava Müzesi örneği dışında, yalnızca anıtsal kalıntıların bulunduğu geç dönem ören yerleriyle sınırlıydı. Kazıldıkları dönemde büyük ilgi gören, ilkokul kitaplarına dahi aktarılan Alacahöyük, Alishar gibi kazı yerleri, ya da buluntularıyla tarihöncesi kültürle ilgi ve merak duymayan kamuoyunda bile heyecan yaratan Çatalhöyük, Troya, yalnızca müzelerde eserleriyle sergilenmiş, kazı alanlarının gezilmesi, doğal ve kültürel ortamı içinde yaşanan mekanın buluntularıyla birlikte bir bütün olarak algılanma beklentisi gündeme gelmemiştir.

Ancak Türkiye’de son on yılda, koruma ve sergilemesi güç tarihöncesi – öntarih kazı yerlerinin de, gezilebilir duruma getirilmesi çabasının ivme kazandığı görülmektedir. Bunda, arkeologların ortaya çıkardıkları kalıntıları koruma ve bilgiyi toplumla paylaşma kaygısı, yerel yönetimlerin giderek arkeolojik alanları bir prestij ögesi ve potansiyel turizm girdisi olarak görmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın dönem ve niteliğe bakmaksızın tüm kazı alanlarında restorasyon çalışmalarının başlatılmasını istemesi, yabancı turistlerin tarihöncesi yerleşmelere yönelik ilgisi gibi nedenler etken olmuştur.

Günümüzde bazı arkeoloji ekipleri bu alanda çalışmalara girişmiş, bazıları da fikirsel düzeyde konunun önemine dikkat çekmeye başlamıştır. TÜBA-KED’in bu sayı için hazırlanan özel konusu “Türkiye’de Tarihöncesi Kazı Alanlarında Koruma ve Sergileme Çalışmaları” ile, günümüzde bu alanda uygulama yapan 11 tarihöncesi kazı alanındaki çalışma derlenmektedir. Bunlar ayrıntılı olarak incelendiğinde, “koruma ve sergileme” temel yaklaşım olmak üzere, her bir kazı ekibinin farklı kaygılarla konuyu farklı boyutlarıyla ele aldığı görülmektedir. Bazı kazılarda mimari restorasyon, model yapı uygulamaları ön plana çıkmakta, bazısında deneysel arkeoloji, bazısında etnografik inceleme, bir kısmında yerel halkla bir kısmında da toplumun farklı katmanlarıyla iletişim ve bilgi alışverişi ağırlık kazanmaktadır. Bu bağlamda arkeoloji ekipleri, farklı uzmanlık alanlarıyla ortaklaşa olarak projelerini geliştirmişlerdir. Tasarlanan kurguya göre, mimar, koruma uzmanı mimar, restoratör, toplumbilimci, müzeci gibi uzmanlar katkıda bulunmaktadır. Ancak özellikle kullanılan terminoloji ve koruma yak-

laşımında görülen farklı değerlendirmeler, henüz bu uzmanlıklar arası iletişimin yeterince profesyonel bir düzeyde oluşturulmadığına işaret etmektedir.

Bir kazı alanının korunması, sergilenmesi ve kültürel çevirmen (*cultural translator*) aracılığıyla uzmanlık bilgisinin toplumun anlayacağı biçime dönüştürülmesi üç ayrı uzmanlık alanıdır. Bu bağlamda geliştirilecek projelerde çok sayıda farklı disiplinden uzmanın birlikte çalışması gereklidir. Bu durum kuşkusuz yalnızca bir arkeoloji ekibinin talep etmesiyle kolayca çözülebilecek bir sorun değildir. Tarih-öncesi kazı alanlarının korunması, restorasyonu ve sergilemesi konusunda koruma ve sergileme uzmanları ile kültürel çevirmenlerin de özel bir uzmanlık kazanması gerekmektedir. Türkiye’de bu alanlarda özel olarak yetişmiş uzman sayısı henüz sınırlıdır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın kazı alanlarında restorasyon işlerini ön plana alması, kuşkusuz arkeolojik kültür varlıklarının korunmasına yönelik olumlu bir hamledir. Ancak Bakanlığın tüm kazı yerlerini salt mimari restorasyon alanı olarak görmesi ve bir uzmanlık birikimi beklemeksizin, bunu arkeoloji ekiplerinden beklemesi önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bilindiği gibi koruma ve restorasyon uygulamalarında her bir kültür varlığına özgü projenin hazırlanması temel ilkedir. Belli bir “tip koruma projesi”nin geliştirilerek çeşitli kazı alanları için bir reçete gibi kullanılması uluslararası koruma ilkeleri açısından kabul edilemez. Bu nedenle arkeolojik sitlerin kendi içinde çözümlenmesinin yapılması, sorunlarının saptanması, koruma - sergileme potansiyelinin ve bunun sürdürülebilirliğinin gerçekçi bir biçimde değerlendirilerek, “o” yere özgü yaklaşımın geliştirilip belli bir kurgu çerçevesinde projelerin tasarlanması gerekir. Bakanlığın şu aşamada öngörüden uzak olarak tanımlayabileceğimiz tutumuna karşın, Türkiye’de son yıllarda yine de çok başarılı ve ufuk açıcı uygulamaların başlatılmış olması sevindiricidir. Bu özel konuda çoğunu bir araya getirmeye çalıştığımız bu çabalar, artık orta vadede konunun uzmanlarının da yetişmesi için geniş tabanlı bir altyapının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Nitekim yine son yıllarda kültürel mirasın korunmasına yönelik yüksek lisans programlarının sayısının artması, bu alanda profesyonelleşmenin geliştirilmesi için yararlı bir zemin oluşturmaktadır.

TÜBA-KED’in bu sayısında derlenen çalışmalarla bilim çevrelerinde ve kamuoyunda konuya dikkat çekmek, sorunları gündeme taşımak, çözüm önerilerini tanıtmak ve uzun vadede daha sağlıklı ve kurumsal çalışmaların altyapısını oluşturmaya katkıda bulunmak, bu özel dosya çalışmasının en büyük dileğidir. Katkıda bulunan herkese teşekkür ederiz.